

Jan Regner

Dynamická kognitivní struktura jako základ metody v teologii
Lonerganův přístup a jeho kritika

Oponentský posudek

Práce Mgr. Jana Regnera *Dynamická kognitivní struktura jako základ metody v teologii: Lonerganův přístup a jeho kritika* je přepracovanou verzí jeho diplomové práce, rozšířenou o pasáže uvádějící Lonergana do vztahu k Taylorovi a Rortymu (oddíl o Rortym ovšem působí dojmem, že zde autor použil text, který byl přijatelný na magisterské úrovni studia) – je otázkou, zda rozsah těchto pasáží je ospravedlněn jejich přínosem k vlastnímu tématu. Nově je – dle mého soudu chvályhodně - zohledněn např. Schaeffler, ovšem prací z r. 1982 a bez zohlednění jeho novějších a nejnovějších prací, ukazujících možnosti rozvíjení transcendentální metody ve zcela aktuální současnosti, a to právě ve vztahu k problematice sledované doktorandem. Inovací je i představení Říhovy pozice, což kvituji kladně nejen pro obecnou přínosnost k diskusi, ale i pro to, že čeští teologové často projevují dobrou znalost světové diskuse, ale současnou neznalost českých autorů. Stejně jako v DP je obsah umístěn až na konci práce, nevím, zda je to na KTF obvyklé. Práce má logickou strukturu, jen si nejsem jist, zda bylo vhodné přesunout Lonerganův životopis oproti DP do předmluvy, kde autor jinak jen vyslovuje poděkování těm, kdo mu prospěli při psaní práce.

O práci lze říci totéž, co napsal ve svém posudku vedoucí diplomové práce, totiž že kvalitu práce poškodil viditelný spěch při její závěrečné redakci. Neopravené překlepy a pravopisné chyby, dokonce i v psaní přičestí -li/-ly, neshody podmětu s přísudkem či slovesa s jeho rekcí nebo atributu s rodem jména atp. považuji v této míře za těžko přijatelné, třebaže v části, která byla součástí DP, je výskyt chyb nižší. Na s. 71 zřejmě chybí část textu. Styl práce je místy kolokviální, žurnalistický, jindy až patetický či hagiografický, v každém případě vybočuje nejednou z mezí odborného stylu - samozřejmě si uvědomuji, že moje očekávání jsou v tomto bodě formována standardy německé akademické produkce a českým standardem ze sedmdesátých let. Některé formulace tu pro představu komise okopíruji, aby bylo zřejmé, co kritizuji:

Než se pustím do rozboru Lonerganova transcendentálního přístupu v teologické metodě, chtěl bych ...

Tak vznikla dvě díla, jež byla později vydána v rámci sebraných spisů. Ty však pro naši studii nejsou tak vzrušující, ponecháme je tedy stranou...

Ve funkčních specializacích dialektiky a základů se naše úvahy přehoupnou z teologie zprostředkovávající ...

Cílem jeho pojetí mohla být snaha vyvést teologii z metodologické pasti, do které se sama vrhala svou tehdejší do-sebe-zahleděností.

Nabízí svou originální syntézu, která překlenuje příliš hluboké brázdy rozlišených skutečností a zjednodušeně řečeno staví mosty mezi etikou, epistemologií (skoro doslovně autor uvádí na dvou místech práce)

Vzájemné obohacování ortodoxie a ortopraxe zaplodňovalo teologickou reflexi od počátku křesťanství.

Představě pozitivistické epistemologie, že naše poznání je přímočarou kumulativní záležitostí, tak Sellars zasazuje smrtelný úder.

Systematičtí filozofové mají sklon osvojit si určitý „privilegovaný“ slovník, o němž jsou pak přesvědčeni, že v rámci daného myšlenkového systému nabízí řešení všech důležitých problémů člověka. Lehko se pak z nich stanou surovci...

Rorty však působil velmi pokorně, neměl hvězdné manýry a považoval se spíše za profesora srovnávací literatury, než filozofa. Byl přesvědčen, že v záplavě textů, jež naše kultura chrlí, by filozofické statě neměly zaujímat privilegovanou pozici.

Proto Taylor obrací pozornost k takové autentické subjektivitě a formování vlastní identity, které by se nezřítily do pasti egoizmu.

Lonergan se nejprve sám stal pozorným, rozumným, uvážlivým a odpovědným. Vyšlapal tak cestu komukoli, kdo by se rozhodl kráčet v jeho šlépějích...

Co se týče odborné stránky práce, jsem především potěšen, že téma epistemologie a metodologie je přitažlivé i pro příslušníky mladší generace, a pokud jsem autorovi porozuměl, nějak podstatně se v pohledu na tyto otázky nelišíme. Autor dle mého soudu dobře zasadil Lonerganovo dílo do diskuse, která mu předcházela, doprovázela je i na ně kriticky navázala. Zklamaly mě kapitoly, věnované přímo Lonerganovi - první z nich je víceméně referátem o knize Insight a druhá dle mého názoru nedostatečně představuje Lonerganovu metodu. Přemýšlel jsem, proč to tak vnímám, a pokud se nemýlím, ukazuje příčina tohoto nedostatku k hlavní slabině této práce: Autor sice, jak již bylo řečeno, zasadil Lonerganovy výklady dobře do kontextu římskokatolického vyrovnávání se scholastickou (resp. novoscholastickou) metodou, ale nezahrnul dostatečně soudobou epistemologickou a metodologickou diskusi za hranicemi římskokatolické teologie, resp. zaměřil se na autory jako Feyerabend či Kuhn, kteří jsou od Lonerganovy pozice dosti vzdáleni, takže nemusel jít do velkých detailů. Kdyby srovnával Lonerganovu epistemologii a metodologii např. s Polányiho

přístupem, bylo by tu shod tolik, že by musel pro srovnání použít mnohem jemnějšího přístupu. Absence Polányiho v autorově diskusi udiví i z toho důvodu, že autor několikrát užívá slovo "postkritický", které uvedl do epistemologie podle mých rešerší právě Polányi (najdeme je i u Ricoeura), a hlavně z toho důvodu, že Regnerovi řádoví spolubratři se Polányim a jeho srovnáním s Newmannem a jeho epistemologií zabývali. Při významu Newmanna pro Lonergana by tuto souvislost bylo, dle mého názoru, dobré ještě prozkoumat. Rovněž tak kapitola o Lonerganově významu pro metodu v teologii trpí nevyjasněností pojmu metody - možná jde o vágnost zamýšlenou, soudě podle Regnerových formulací jako

Metoda objevená na základě analýzy naší intencionality nespočívá ve sbírce nějakých konceptů, kterými by naše mysl měla být obdařena, a nespočívá ani v nějakém souboru specifických operací, které bychom byli nuceni a priori přijmout. Spíše jde o jakési všeobjímající pojetí poznání, pravdy, bytí a dobra.

nebo

Právě proto Lonergan varuje před tím, abychom jakoukoli metodu chápali jako spasitelný nástroj k dosažení pravdy. Jediná účinná cesta k objektivnímu poznání vede podle něho skrze opravdovost „dobrého člověka“. Právě proto není pro kanadského autora metoda redukovatelná jen na nějaký normativní soubor pravidel, ale je životním postojem a uměním, jež má subjekt užívat kreativně a odpovědně.

Kupení slov s pozitivní konotací a vyhoceně negativní až karikující formulace případné opačné pozice zní sice rétoricky přesvědčivě, ale míra a přesnost informace tím klesá. Chápe opravdu někdo „metodu jako spasitelný nástroj k dosažení pravdy“? Upřednostňuje někdo odtažitě neživotné abstrakce? Kdo absolutizuje výroky a nekriticky předpokládá nadčasovost? Koho se dnes v teologii týká „Široce sdílená představa, že poznání je věrným odzrcadlením skutečnosti“? atd.

Představení Lonerganovy metody by zřejmě prospělo i zařazení do širší americké diskuse o pojetí teologie, protože Lonerganovo pojetí úkolu teologie souzní právě jen s jednou pozicí v rámci této diskuse, s pozicí definovanou do velké míry právě určitou („korelační“) metodologií:

Lonergan se zaměřuje na kulturu, neboť teologie má podle jeho mínění roli zprostředkovatelky mezi náboženstvím a aktuálním prostředím. Jejím úkolem je tedy vyjádřit (pomocí prostředků v daném milieu srozumitelných) význam a hodnotu náboženských zkušeností a projevů. (91)

Vzhledem k zásadním výhradám neuvádím výhrady drobné, jako např. k doktorandovým stručným charakteristikám některých uváděných autorů (např. Schaeffler jako religionista a jinde dokonce respektovaný německý religionista; u nás arci slovem religionista označujeme kdekoho...; Putnam citovaný bez odkazu, ač v jeho vývoji plném zásadních seberevizí je zařazení do určité fáze jeho tvorby dosti

důležité).

Vážnější teologickou výhradu mám jen k doktorandově formulaci „*Víra je lidským aktem, i když bez svědectví o Božím logu a bez sebereflexe by byla vyprázdněná a bezobsažná. Vírou odpovídáme na Boží oslovení a vstupujeme tak do dialogického prostoru interpersonálního vztahu. Antropologické východisko je tedy ospravedlnitelné.* (s. 95). Takto paušálně a jednostranně to asi na úrovni disertace nelze formulovat.

Pro obhajobu by si měl kandidát ujasnit, co bylo cílem jeho práce, jejíž přínos v závěru charakterizuje, tj. zda jde o práci historickou, představující Lonergana a jeho místo v epistemologické a metodologické diskusi v teologii jeho doby, nebo zda jde - jak se spíše zdá - o práci doporučující Lonergana pro současnost. V druhém případě by ovšem bylo nutné jeho aktuální podněty precizovat, protože většina toho, s čím (nejen on) přišel, je již naštěstí více méně samozřejmá, boj s novoscholastikou minulostí, akcentování historického, subjektivního, empiricko-zkušenostního, existenciálního, kontextuálního, tělesného, communiálního, ale i spirituálního aspektu není dávno ničím novým a některé doktorandovy proklamace v textu už znějí skoro banálně. Aniz bych chtěl na autora přenést svou skepsi, nezamlčím, že po dvou desetiletích vyrovnávání s metodologickou diskusí mám podezření, že význam této diskuse a význam metody vůbec pro konkrétní teologickou tvorbu je minimální; spíše se zdá, že význam spočívá hlavně v obecné legitimizaci možnosti teologické práce za současných epistemologických předpokladů.

Na s. 88 doktorand tvrdí, že *Jeden z nejvýznamnějších Lonerganových žáků Crowe přínos kanadského myslitele spatřuje především ve vytvoření nového pojmosloví (Begrifflichkeit), integrovaném myšlení a obecné metodě, která dlouhá desetiletí inspiruje nejen filozofy a teology.* Pro obhajobu práce by bylo myslím dobré, aby doktorand toto tvrzení doložil příklady, tj. nikoli příklady těch, kdo o Lonerganově metodě pozitivně diskutovali, ale příklady děl, které jeho metoda skutečně inspirovala k pojednání teologických témat, a co nového se přitom ukázalo.

Rovněž by měl doktorand při obhajobě doložit, co z toho, co uvádí jako svůj přínos, je jeho přínosem nejen v českém prostředí, ale obecně.

Práce v této podobě je nehotovým polotovarem, a proto **práci nedoporučuji k obhajobě.**

Je třeba opravit množství překlepů a pravopisných chyb, odstranit vše, co nepatří do odborného stylu, a dopracovat práci obsahově, např. jak bylo naznačeno výše (jasnější představení Lonerganovy metody a uvedení příkladů prací, které prokázaly její přínosnost v teologii).

V Českých Budějovicích 28.4.2016

Jaroslav Vokoun